

‘WANTROUWEN BELEMMERT AANPASSING PENSIOENSTELSEL’

Door René Bogaarts

Jan Tamerus en Theo Kocken zijn verdeeld over de vraag of het vermogen van pensioenfondsen moet worden opgedeeld in individuele potjes. Maar ze zijn het roerend eens over verplichte deelname, de rol van deskundigen en transparantie.

Jan Tamerus en Theo Kocken delen dezelfde angst: dat er over twintig jaar nog steeds niets is veranderd in de pensioenwereld. ‘Dat de bakens te laat verzet worden en we de pot verjubeld hebben’, zegt Tamerus. Kocken knikt instemmend. ‘Het systeem werkt al een tijd niet meer, we moeten iets doen om die 1.300 miljard euro

zeker te stellen. Maar het moet van binnenuit gebeuren.’ Dan knikt de ander.

In de pensioenwereld hebben Tamerus en Kocken een naam als deskundige hoog te houden. Tamerus is onder meer master actuaaris bij PGGM, adviseur van de Vakcentrale voor Professionals en de SER-commissie voor pensioenen en schrijver van het boek *Defined Ambition*. Kocken is hoogleraar Risk Management aan de VU in Amsterdam en directeur van het advieskantoor Cardano. Samen met Monty Python-acteur Terry Jones maakte hij vorig jaar de documentaire *Boom Bust Boom*, over het zich steeds herhalend onvermogen om van economische crises te leren. Beiden zijn gepromoveerd.

Als het huidige pensioenstelsel niet werkt, is de vraag wat er dan moet gebeuren. ‘Er speelt zoveel, dat je het liefst helemaal opnieuw zou willen beginnen. Hoe dan? Het basisidee gaat uit van de kracht van financiering. Als je geld overhoudt, leg je wat opzij voor de momenten waarop je tekortkomt. En als je arbeidsproductiviteit stopt, gebruik je het geld dat je nodig hebt’, trapt Tamerus af. ‘Het probleem is dat je mensen ervan moet overtuigen dat het spelletje werkt, ook in een tijd waarin de rente laag is en er geen rendement wordt behaald. Dat overtuigen begint met governance, door de deelnemers zelf aan het roer te laten staan.’

‘Dat is absoluut een goed idee’, valt Kocken hem bij. ‘Als je samen met anderen risico’s deelt, moet iedereen daarover kunnen meepraten’, zegt hij. Later ontpopt hij zich vooral als een voorstander van individuele ‘potjes’, maar er zijn in zijn ogen best onderwerpen die zich lenen voor een collectieve aanpak. ‘Neem het langlevensrisico. Als iedereen een eigen potje heeft, zouden mensen die echt heel oud worden, op een gegeven moment extreem gekort moeten worden omdat hun geld op is. Dat is maatschappelijk onaanvaardbaar. Daar zou

Foto: Archief PGGM

CV

Jan Tamerus is Master Actuarial & ALM bij PGGM en adviseert PFZW over de financiële houdbaarheid van het pensioencontract. Tamerus is pensioenadviseur van de Vakcentrale voor Professionals (VCP) en lid van de werkgroep pensioenen van de Stichting van de Arbeid. Hij is lid van de SER-commissie die een verkenning uitvoert naar een premieovereenkomst met collectieve risicodeling. Tamerus is op 22 juni 2011 gepromoveerd op *Defined Ambition*. Hij was actuaaris van het jaar 2012.

je dus collectief voor moeten sparen, maar daar kun je als bestuur van een pensioenfonds niet alleen over beslissen. Daar moet je samen met de deelnemers afspraken over maken. Dat hoeft niet elk jaar opnieuw, maar het kan niet zo zijn dat je daar een keer een besluit over neemt en er vervolgens zeventig jaar niet meer over praat.'

Snel blijkt dat Tamerus en Kocken het er ook over eens zijn dat je het beleggingsbeleid van pensioenfonds niet aan de deelnemers moet overlaten. 'Bij beleggen geldt een lange horizon. Uit de gedragseconomie leren we dat mensen in allerlei valkuilen stappen. Dat kun je alleen voorkomen met professionals. Wel moeten die deskundigen zich verantwoorden tegenover de deelnemers. Nu gebeurt dat allemaal nog te veel achter een gordijn', zegt Tamerus. Kocken: 'Bij een aandeelhoudersvergadering van Philips vertellen aandeelhouders ook niet welk beleid gevoerd moet worden. Ze kijken of het beleid is zoals het was beloofd. Dat moet vertrouwen scheppen. Uit allerlei onderzoek blijkt overigens ook dat deelnemers van een pensioenfonds geen keuzevrijheid willen, maar inspraak.'

Beiden weten dat de meeste pensioendeelnemers zich niet willen bemoeien met het beleggen in bijvoorbeeld aandelen of staatsobligaties, maar wel met zoiets als duurzaamheid. 'Vroeger ging het om een zo hoog mogelijk financieel rendement', zegt Tamerus, 'maar tegenwoordig vinden veel deelnemers dat hun pensioenfonds ook naar het maatschappelijk rendement moet kijken. De vragen die per telefoon binnenkomen, gaan niet over aandelen Philips of Ahold, maar over beleggingen in clusterbommen of tabak.'

In het verlengde daarvan zijn beiden er ook geen voorstander van om mensen de volledige verantwoordelijkheid voor hun eigen ouderdagsvoorziening te geven. Een verplicht pensioen voor iedereen voorkomt problemen. 'Ook zzp'ers zouden, onder bepaalde voorwaarden, pensioenpremie moeten betalen', zegt Kocken. 'Als je dat niet verplichtstelt, loop je het risico dat de maatschappij er straks voor opdraait. Zzp'ers zouden op hun facturen een bedrag voor hun pensioen kunnen opvoeren, zoals ze dat ook met de btw doen bijvoorbeeld', vult Tamerus hem aan.

'Sommige deskundigen pleiten voor volledige vrijheid, maar daar zijn wij tweeën geen voorstander van', zegt Tamerus. 'In Australië had men dat. Daar wil men nu annuïteiten, al bestaat argwaan dat je die te duur moet inkopen bij verzekeraars.' Kocken knikt. 'Omdat onze pensioenen een soort onderlinge waarborgmaatschappijen zijn, hoef je geen annuïteiten te kopen. Dat geldt immers van de deelnemer zelf.'

CV

Theo Kocken is hoogleraar Risk Management aan de VU Amsterdam, oprichter en CEO van het Engels-Nederlandse risicomangementbedrijf Cardano en voorzitter van Stichting Cardano Development. Zijn academische werk omvat publicaties, artikelen en boeken over met name risicomangement en robuust pensioenontwerp. Daarnaast zet hij zich in voor verbetering van educatie op het terrein van economie en risicomangement, waar onder andere de documentaire Boom Bust Boom uit voortgekomen is. Kocken heeft samen met Rethinking Economics in het Verenigd Koninkrijk de Stichting ECONOMY opgezet (www.ecnmy.org), een jargonvrij economisch kennisplatform voor leken.

Het gaat mis met de pensioenen nu keuzes gemaakt moeten worden omdat deelnemers ouder worden, de rendementen onder druk staan en de rente al een tijd lang historisch laag is. Kocken: 'Het probleem is dat de inkomsten voor de pot niet in een één-op-één-relatie staan met de beloofde uitkeringen. Is er sprake van over- of onderdekking? Moeten we de rekenrente veranderen? Elke keer als er nieuwe regels moeten worden opgesteld, heb je winnaars en verliezers. De jongeren zijn boos als ze het idee hebben dat ouderen bevoordeeld worden, maar die ouderen zijn snel vergeten dat ze voordeel gehad hebben. Omgekeerd geldt hetzelfde. We weten uit de gedragseconomie dat negatieve gevoelens langer worden onthouden dan positieve. Dergelijke win-lose-situaties moeten we zoveel mogelijk voorkomen.'

Tamerus en Kocken zien het onderlinge wantrouwen tussen generaties en beroepsgroepen als de grootste barrière voor structurele veranderingen in het stelsel.

‘Dat is wat anders dan samen bepaalde risico’s delen’, zegt Tamerus. ‘Als iemand eerder doodgaat, profiteren andere deelnemers van het geld dat hij heeft gespaard. Daar heeft vrijwel niemand bezwaar tegen, want dat gaat om onvermijdbare, door niemand gewenste risico’s.’ Kocken merkt op dat dat aspect wel cultureel bepaald is. ‘In andere landen, waaronder België, hoor je dan: ‘Als ik twee dagen na mijn pensioen dood ga, kan ik niets nalaten aan mijn familie, ik ben niet gek!’’, zegt hij. Tamerus: ‘In Nederland heeft de VVD ook wel eens geopperd om pensioenen te laten overerven, zich niet realiserend dat je daarmee het hele spelletje kapot maakt.’

‘Iets anders is het of je ook andere risico’s wilt delen’, zo gaat Tamerus in één adem verder. ‘En daarin verschillen Kocken en ik van mening. Ik zie bijvoorbeeld de meerwaarde van het samen afdekken van renterisico’s, op voorwaarde dat deelnemers zich daarover mogen uitspreken. Iedereen wil een stabiele premie en een stabiele uitkering, maar vanwege de grote en langdurige schommelingen in de rendementen, de rente en de inflatie, gaat dat niet samen, en dus moet je afspreken hoe je dat doet.’

Kocken herkent dat wel, maar ziet dat het onderlinge wantrouwen van pensioendeelnemers de sociale cohesie bedreigt. ‘De voordelen van het samen dragen van deze meer systematische marktrisico’s wegen niet op tegen de nadelen. Het gaat nu slecht, maar dat kan best twintig of dertig jaar doorgaan. Dan heb je af en toe nieuwe regels nodig, en dat leidt tot win-lose-situaties. Het is beter om ieder binnen dat gezamenlijke beleggingsbeleid zijn eigen potje te geven. Werken met leeftijdscohorten is ook mogelijk, maar dan houd je de beperking dat mensen moeilijk kunnen overstappen. Als jouw pensioenfonds onderdekking heeft, kun je je pensioen niet meenemen. Als ieder zijn eigen potje heeft, zou dat wel kunnen.’

Tamerus ziet wel mogelijkheden om individuele potjes en collectieve fondsen te combineren. ‘Als het rendement hoger is dan bijvoorbeeld 15%, gaat het overschot in de collectieve pot. Als het rendement 0% is, mag je dat er weer uit halen’, zegt hij. Kocken vindt dat niet verstandig, want dat brengt nog steeds teveel complexiteit en wantrouwen met zich mee.

Een transitie van de huidige collectieve pot zonder duidelijke individuele aanspraken naar die individuele potjes blijkt later toch ook weer niet zo gemakkelijk te zijn. ‘Als we de collectieve pot verdelen op basis van de huidige rentevoet, krijgen ouderen te weinig’, zegt Kocken. ‘Jongeren leggen inderdaad te weinig in voor de later beloofde uitkering’, beaamt Tamerus.

Moeten deelnemers ‘hun potje’ in noodgevallen kunnen aanspreken voordat ze de pensioengerechtigde leeftijd bereikt hebben? Tamerus en Kocken aarzelen. ‘Daar moet je voorzichtig mee zijn’, zegt Kocken, ‘maar in extreme omstandigheden, als iemands huis onder water staat en het leven een ramp dreigt te worden, misschien wel. Maar zelfs dan... je moet mensen erop wijzen dat ze dat geld later echt hard nodig hebben. Er is, met bijvoorbeeld de hoog-laaguitkeringen, wel wat flexibiliteit ontstaan.’ Bovendien, zo zeggen beiden, kunnen premies meebewegen met de levenscyclus: minder inleggen op ogenblikken dat mensen geld hard nodig hebben voor hun gezin en meer als dat voorheen of later niet aan de orde is.

Tamerus en Kocken zien het onderlinge wantrouwen tussen generaties en beroepsgroepen als de grootste barrière voor structurele veranderingen in het stelsel. ‘We staan in loopgraven tegenover elkaar. Het huidige stelsel is eigenlijk in de tijd van de gilden ontstaan, toen de deelnemers nog vergelijkbare belangen hadden. Zo’n saamhorigheid zie je nog wel bij beroepspensioenfondsen als het Pensioenfonds voor Huisartsen, maar verder vrijwel nergens. Niemand durft daarom nog leiderschap te tonen’, zegt Tamerus. Kocken: ‘Het wordt ook steeds minder leuk om bestuurder van een pensioenfonds te zijn. Je doet het nooit goed met dit complexe systeem.’

Als ze na het interview naar hun auto lopen, oppert Tamerus om in deze bijzondere tijd pensioendeelnemers en hun werkgevers een jaar of twee helemaal geen premie te laten betalen. ‘De inleg levert in deze tijd toch niks op. Als dat geld de economie in gaat via consumptie en investeringen, kan het misschien leiden tot het aantrekken van de economie en de rente wat doen stijgen. En dan is dat verschil zo weer ingelopen.’ Kocken kijkt hem verbaasd aan. ‘Dat zie ik niet zitten. Het kan immers nog jaren slecht blijven gaan.’ «

Meer lezen over dit onderwerp? Ga naar de research pagina over ‘De toekomst van het pensioenstelsel’ op www.financialinvestigator.nl/research